

РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.12: 330.111.4

МЕТОДОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Т.В.ПЕПА – к.е.н., РВПС України, НАН України

Сучасний етап економічного і соціального розвитку України характеризується складністю економічної ситуації, невирішеністю питань із забезпечення стабільного зростання обсягів виробництва, продовженням зносу засобів виробництва, декваліфікацією трудового потенціалу, зростанням чисельності безробітних, зниженням потреби в робочій силі, що негативно позначається на рівні життя населення, зумовлює загострення соціальної ситуації по регіонах країни. Варто вказати, що ситуація останніх двох років характеризується помітним зростанням виробництва валового внутрішнього продукту, обсягів виробництва продукції в окремих галузях народного господарства, однак, процес поступового економічного зростання ще не дає відчутних результатів. Економіка України продовжує характеризуватись значними диспропорціями, посилюються деформації у відтворювальному процесі, погіршується платоспроможність підприємств, зростає недоотримання доходів бюджетами усіх рівнів, не зростає виробництво товарів народного споживання.

Економічна і соціальна ситуація в Україні характеризується наявністю невирішеності багатьох економічних і соціальних проблем. Це вимагає більш глибокого вивчення нових процесів, пошуку шляхів більш ефективного проведення ринкових реформ в перехідний період, визначення механізмів та засобів управління трансформаційними процесами з метою матеріалізації ідеї побудови соціально-ринкової економічної системи. Важливим є поглиблене дослідження теоретичних проблем соціально-економічного розвитку країни і її регіонів, як фундаменту вдосконалення практичної діяльності. Теорії і методології хоч і не вирішують конкретні господарські питання, але дозволяють на основі досвіду господарювання визначити основопо-

ложні причинно-наслідкові зв'язки і запобігти можливим негативним процесам у майбутньому. Вони реалізуються через розробку та здійснення відповідної економічної та соціальної політики, яка охоплює різноманітні процеси. Значення теорії особливо важливе при розробці стратегії соціального і економічного розвитку і її застосування у сфері практичної діяльності.

Для вирішення проблем у сфері економічної і соціальної діяльності важливе значення має подальша розробка теоретичних питань в галузі комплексного розвитку і розміщення продуктивних сил економіки регіонів. Це, насамперед, стосується методологічних засад пізнання продуктивних сил регіонів та комплексного їх розвитку, визначення основних факторів, що впливають на них. Особливе значення має оцінка нинішньої економічної і соціальної ситуації в Україні через призму продуктивних сил, розробка концептуальних підходів до визначення механізмів та напрямків вдосконалення державного управління економічним розвитком та регіональною політикою, обґрунтування загальних положень та принципів комплексного розвитку продуктивних сил.

Першоосновою, що застосовується при визначенні об'єкта дослідження, виступають у даному випадку продуктивні сили, є виокремлення суттєвих його властивостей, що пов'язані з дією сили – здатністю створювати умови і виробляти засоби, які забезпечують становлення і розвиток. Щодо другого положення по визначенню об'єкта дослідження, то це є інтерпретація такої його властивості як цілісність, що потребує певного трактування принципу цілісності у виробничій діяльності. Процес творення забезпечує участь сукупності сил, які формують певну цілісність, єдність, системність. Продуктивною буде така дія сукупності сил, яка при їх взаємодії здатна створювати нове. Міра дії сукупності продуктивних сил залежить від сили дії кожного їх елементу, збалансованим за кількісним значенням, напрямком дії, точкою прикладання. Третім положенням щодо визначення властивостей об'єкту є його структурна доцільність, вивчення кожного об'єкту як структурного утворення. Складові елементи цього утворення становлять єдину сукупність, а їх взаємодія вимагає певних регулятивних дій для забезпечення узгодженості загальної їх діяльності.

Економічна система суспільства визначається надзвичайною складністю своєї організації і діяльності. Це не лише кількість і якість виробництва різноманітних товарів і послуг, їх розподіл і призначення, але й організація виробництва, ресурсозабезпечення, економічна доцільність використання всіх видів ресурсів. Актуальним є розгляд економічної діяльності на макро- та мікроекономічному рівнях, враховуючи загальнодержавні та регіональні особ-

ливості не лише функціонування економічних систем, але й забезпечення стабільної самовідтворюючої їх здатності.

Економічна діяльність є досить динамічною системою, її функціонування охоплює інтереси усіх людей, впливає не лише на їх життя, але й на біологічні системи в цілому і характеризується масштабністю задіяних в цій діяльності сил, їх різнонаправленістю та різноманітністю впливів. Звідси необхідність постійного розвитку знань про продуктивні сили регіонів, економічних районів, зокрема, накопичення досвіду, оволодіння ним та використання. Це дозволить скоротити суспільно-необхідні затрати праці на виготовлення необхідних йому продуктів, створити соціальні та природні умови існування людини, сприяє збагаченню природи і розвитку самої людини. Тому, важливою науковою проблемою є розробка наукових засад комплексного розвитку продуктивних сил в регіональних економічних системах, насамперед економічних районах і областях.

Оцінка економічного розвитку продуктивних сил потребує визначення насамперед його методологічних основ. Потреба в розробці методологічних засад економічного розвитку як однієї з галузей економічної теорії обумовлена недостатньо чіткою визначеністю змісту конкретних понять, принципів та критеріїв дослідження зазначеного питання.

Продуктивні сили є матеріальною основою, фундаментом суспільного відтворення в цілому. Основні елементи продуктивних сил регіонів – засоби виробництва і люди – та допоміжні – фінансовий капітал, суспільні відносини і умови організації виробництва складають певну єдність в процесі їх взаємодії. На їх функціонування впливають супутні елементи продуктивних сил: стан середовища, в якому відбувається функціонування і, зокрема, промислова, соціальна і екологічна політика, внутрішні і зовнішні політичні обставини та ін. Функціонування продуктивних сил є єдина і взаємопов'язана, динамічна у часі і просторі сукупність основних, допоміжних і супутних елементів продуктивних сил, що беруть участь у створенні доходу та забезпечують функціонування самовідтворювальної системи життєдіяльності суспільства і природи. У сфері економічної діяльності, продуктивними є такі сили, які завдяки участі у створенні вартості та додаткової вартості забезпечують постійне економічне відтворення. Саме доходи є матеріальною основою розвитку суспільства і завдяки їм економічна діяльність має здатність до самовідтворення. Відтворююча економіка є основним нині та в майбутньому типом господарювання, а модель економічного зростання повинна передбачати комплексне її відтворення. Інакше виникають кризові явища, які охоплюють продуктивні сили і негативно впливають на процеси життєдіяльності людей і природи.

Така ситуація особливо небезпечна з соціальної точки зору для тих регіонів, які не нагромадили або різко втратили продуктивний потенціал і не мають сил для переходу до якісно нової економічної системи.

Оскільки нині функціонування продуктивних сил забезпечує не відтворення їх, а, головним чином, поки що підтримання (виживання), що збіднює продуктивні сили і є однією з об'єктивних причин кризового стану країни, то важливим для кожного регіону є своєчасне і в повній мірі використання сприятливих умов (унікальні природні ресурси, наявний капітал, трудовий потенціал, географічне положення та інше), щоб на базі наявних продуктивних сил і їх розвитку домогтися економічного зростання. Вирішення цих задач, досягнення мети регіональної політики потребує обґрунтування та використання в практичній діяльності системи принципів розміщення продуктивних сил і регіональної політики. В загальному визначенні принцип – це керівна ідея, основне положення, правило дії, вироблене теорією і практикою людини в результаті пізнання законів і закономірностей економічного розвитку. Принципи – це науково обґрунтовані ідеї і положення, якими керуються в практичній діяльності при вирішенні питань щодо розміщення об'єктів господарювання та вдосконалення територіальної структури господарських комплексів. Основними серед них є:

– принцип системності і комплексності, як основа формування цілісних регіональних господарських комплексів в результаті взаємопов'язаного поєднання основного виробництва і інфраструктури в межах регіону. Нерівномірність економічного і соціального розвитку, нераціональна виробничо-територіальна структура господарського комплексу країни і її регіонів, пріоритетність виробничої орієнтації і відставання соціальної і інфраструктурної сфери зумовлюють актуальність цього принципу і в державній регіональній політиці. Його реалізація забезпечує як побудову регіональної політики з врахуванням всіх факторів і, зокрема, територіального, так і комплексний розвиток регіонів як цілісних регіональних господарських систем;

– принцип збалансованості і пропорційності, як єдність і мультиплікаційна залежність функціонування продуктивних сил регіональної системи. Він передбачає дотримання пропорцій потенціалу регіону і, насамперед, соціальну, природноресурсну, виробничу, економічну його складову, а також обумовлює взаємну відповідність їх розвитку. Крім цього, реалізація його сприяє оптимізації загальноекономічних, територіальних і галузевих пропорцій як в країні, так і її регіонах;

– принцип оптимальності і ефективності, як побудова, оцінка і

вибір за певними критеріями альтернатив, варіантів досягнення цілей соціально-економічного розвитку на певних етапах з урахуванням ресурсних обмежень. Він означає оптимальне розміщення, реалізацію державної регіональної політики з найменшими сукупними затратами суспільної праці в найкоротші строки. Важливе врахування усіх видів ефекту та узгодження критеріїв оптимальності на всіх рівнях прийняття рішень;

– принцип соціальної орієнтації, як спрямованість і націленість на підвищення добробуту народу, стимулювання його соціальної активності та прагнення соціального прогресу. Цей принцип і його реалізація потребує оцінки заходів регіональної політики та їх впливу на рівень і якість життя населення як зараз так і на перспективу. Цей принцип є провідним і має пріоритетне значення. Адже тепер соціальна спрямованість в розбудові нашої держави і реформування економіки повинна набути не другорядного, як це було раніше, а першочергового значення, так як неврахування часто і ігнорування соціальних наслідків державного регулювання економіки є загрозою соціальної напруженості;

– принцип політичної стабільності, як необхідність визначення і врахування впливу заходів державної політики на політичну стабільність і цілісність території. Наявні відмінності в соціально-економічному розвитку регіонів не повинні використовуватись деструктивними політичними силами для посилення дезінтеграційних процесів. Саме реалізація державної регіональної політики повинна передбачити такі методи і заходи, впровадження і застосування яких забезпечить збереження і посилення стабільності єдиного економічного ринкового простору;

– принцип територіальної і економічної цілісності регіону є синтезуючий, як органічна єдність природної, економічної і соціальної сфери, компоненти яких поєднуються не довільно, а під впливом певних умов, факторів і закономірностей. Сполучення різних передумов формування регіону веде до виникнення великої кількості варіантів неповторних і нетотожних між собою. Самий найкращий варіант не може бути типовою моделлю для інших регіонів, які мають свою специфіку і особливості розвитку. Наша країна має в своєму складі декілька економічно цілісних регіонів, які повинні визначатися як відносно самостійні об'єкти соціально-економічного управління, яке передбачає оптимальне співвідношення централізованих і регіональних елементів;

– принцип адаптивності, як пристосування структурних змін до ринкових умов господарювання, до вимог внутрішнього і зовнішнього ринку. Розвиток процесів глобалізації та регіоналізації, формування ринкового середовища, вихід у світовий економічний про-

стір супроводжується і вимагає зміни структури народногосподарського комплексу країни, орієнтації його на потреби внутрішнього і зовнішнього ринку. Це є основою змісту принципу адаптації, який повинні враховувати і керуватись підприємницькі структури, забезпечуючи гнучку систему структурних змін, визначаючи напрями структурних перетворень, моделюючи варіанти розвитку з врахуванням соціальних наслідків;

– принцип пріоритетності, як забезпечення планомірності і етапності у розвитку продуктивних сил і здійсненні державної регіональної політики, що підпорядковано основним цілям соціально-економічного розвитку країни. Його дотримання дає змогу зосередити весь комплекс ресурсів, націлити весь потенціал на виконання пріоритетних напрямів, згідно окреслених на даний час завдань. Актуальність цього принципу зростає в зв'язку з наявністю значної кількості різнопланових та різнорівневих проблем, які потребують першочергового вирішення з врахуванням обмежених ресурсів;

– принцип субсидіарності, як чітке розмежування повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, як органічне поєднання централізованих орієнтирів з господарською ініціативою органів регіонального управління, як гармонійне поєднання економічних інтересів різних ієрархічних рівнів господарювання та різних форм власності;

– принцип сталості, сутність якого полягає у взаємообумовленому поєднанні та такій територіальній організації і функціонуванні об'єктів природи і суспільства, при якій регіональні господарські системи мали б стабільну здатність до відтворення і розвитку. Цей принцип направлений на збереження умов відтворення і розвитку потенціалу регіонів при збалансованості його складових, на забезпечення не короткочасового економічного ефекту, а на врахування всіх наслідків негативного впливу, на стабільний регіональний розвиток в перспективі;

– принцип екологічної безпеки передбачає еколого-економічне регулювання виробництва і використання природних ресурсів, призупинення руйнівного впливу виробництва на природне середовище. Розв'язання соціально-економічних проблем повинно базуватись і враховувати раціональне використання природно-ресурсного потенціалу та збереження природного середовища. Дефіцит природних ресурсів та нерівномірне їх використання підвищує значимість цього принципу розміщення та розвитку продуктивних сил.

Дотримання вказаних принципів сприятиме забезпеченню соціально-економічного розвитку регіонів країни, підвищенню добробуту населення. Пріоритетність їх визначається стратегією розвит-

ку країни, але першочерговими є ті, які мають соціальну спрямованість.

Література:

1. Ковалевський В.В., Михайлик О.Л., Семенов В.Ф. Розміщення продуктивних сил. - К., 2001.
2. Лукінов І. Концептуальні основи регіональної економічної політики // Економіка України №1, 1993.
3. Продуктивні сили економічних районів України / Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Горська О.В., Фащевський М.І., Антонієва Л.С., та ін. – К.: ЗАТ Нічлава, 2000.
4. Дрогунцов С.І., Чернюк Л.Г., Борщевський П.П., Данилишин Б.М., Фащевський М.І. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України. К.: Нічлава, 2002. 690 с.

УДК: 334:477.72

**ПРИНЦИПИ І СХЕМА УПРАВЛІННЯ
РОЗВИТКОМ МАЛОГО БІЗНЕСУ В РЕГІОНІ**

А.С.МОХНЕНКО – асистент, Херсонський ДАУ

Результати проведеного аналізу стану підтримки розвитку малого бізнесу в Україні показали, що він потребує подальшого удосконалення. Зрозуміло, що процес удосконалення повинен розгортатися у межах формування саме соціально-орієнтованої ринкової економіки. Принциповим, у науковій площині, стає пошук механізмів регулювання розвитком малого бізнесу, тобто пріоритетною стає сфера управління. Своєю чергою, у цій сфері постає проблема упорядкування взаємодії державних і регіональних рівнів.

Слід чітко підтримувати позицію, що на державному рівні повинні визначатися мінімально необхідні нормативи функціонування ринку малих підприємницьких структур, його загальні межі. Крім використання нормативів прямої дії, державі необхідно здійснювати економічне регулювання ринкового середовища, створюючи сприятливі умови для функціонування суб'єктів малого бізнесу. Але макроекономічне регулювання ринкового середовища суб'єктів малого бізнесу не може охопити всіх його аспектів, врахувати особливості територій. На розв'язання цієї проблеми сприятиме регіоналізація економічних реформ, яку доцільно вважати вагомим організаційно-управлінським важелем у посиленні впливу держави на соціально-економічні процеси. Адже саме на місцях іс-